

Лекції №4-5 «Сучасні моделі демократії в умовах та глобалізації сучасного суспільства»

Концепцій сучасної демократії немало, однак основними серед них є: колективістські, плюралістичні, індивідуалістичні, елітарні, партиципаторні, ринкові. Колективістські концепції демократії ґрунтуються на розумінні і поясненні цілісності народу (класу, нації), наявності в нього єдиної волі. Йдеться про гомогенність структури суспільства, в якому, нібито, виключається змагальність цінностей та інтересів. Тобто, зокрема, подавалася й характеризувалася соціалістична демократія, де, до того ж, виключалася, як така опозиційність і опозиція. Парадокс, однак, полягає в тому, що колективістська демократія, скажімо, у формі рад у колишньому СРСР, часто є простим прикриттям авторитетних, тоталітарних режимів. Плюралістичні концепції демократії беруть за основу максимально повне представництво у системі політичної влади найрізноманітніших політичних сил, суспільних груп з метою отримання політико-соціальної рівноваги. Не особа чи народ, а група, вважають прихильники плюралістичних концепцій демократії, є її справжньою основою. Коли ж політична влада розподіляється між різними системними суб'єктами влади, між ними настає певна дифузія, а це, своєю чергою, є виразом плюралізму групових інтересів. Плюралізм у цьому випадку виступає яскравим виразником свободи, а також свободи виражати і захищати свої інтереси усіма суспільними соціальними групами. Представники теорії плюралістичної демократії головним чином акцентують увагу на нерівномірному посередництві та представництві інтересів громадян тощо.

Індивідуалістичні концепції демократії (конкурентні) беруть за основу пріоритет особи, індивіда над суспільством. Звідси ствердження, що особа є первинною, вона становить основу громадянського суспільства. Елітарна концепція демократії доводить, що політичні рішення тоді є позитивними і

дієвими, коли їх приймає вузьке коло людей. Тобто демократія при цьому є зовсім не привілеєм народу, що дає можливість також називати цю концепцію концепцією представницької демократії.

Партиципаторна теорія демократії (усі види участі громадян у політичному житті) виступає як протилежність елітарній теорії демократії. Вона передбачає максимальну демократизацію суспільства шляхом активної участі більшості громадян у політичних процесах. Хоча на думку багатьох спеціалістів у галузі демократії саме останнє робить цілком реальною можливість формування тоталітарних політичних режимів.

“Ринкова теорія” демократії останнім часом була і залишається однією з найпопулярніших, оскільки ґрунтується на тому, що усі політичні сили мають і перебувають в умовах постійної конкуренції, суперництва за владу, владні повноваження. Цю теорію найвиразніше сформулював Й. Шумпетер у праці “Капіталізм, комунізм, демократія”, де політичний процес він, також як і у сфері економіки, пояснює, як процес конкуренції між різними групами. Політика, за його розуміння, — це ринок людей і ринок ідей, що перебувають у постійному змаганні між собою. Як між свободою і не свободою, так люди постійно вибирають і між диктатурою і демократією, зазначав відомий політолог К. Поппер. При цьому, на його думку, людина робить вибір не за рахунок тих переваг, що має демократія, а саме беручи до уваги недоліки диктатури. Це ще раз підтверджує, що поняття “демократія” є досить неточним, розмитим, нечітко визначеним. Тому стають зрозумілим спроби сформулювати поняття вертикальної демократії (Д. Сарторі), інтегральної технодемократії (М. Бунге), інформаційної демократії (М. Рокар) та ін.

Скоріше за все можна погодитися з пропозицією українського філософа Анатолія Толстоухова щодо виокремлення десяти основних демократичних і недемократичних формаці, а саме [203, 127–130]:

- японська модель. Основу цієї моделі становить підпорядкування приватних, у тому числі й соціально-економічних інтересів, загальним. Така модель демократії називається колективістською, хоча спирається на ринок і

відповідне державне регулювання економічних відносин. Водночас домінування історичних, кращих зразків японської культури у таких відносинах має відчутне і помітне значення;

- модель демократії країн Південної та Східної Азії (“Азійські дракони”). Це моделі Гонконгу, Південної Кореї, Тайваню та інших країн, де існує специфічна демократія так званого азійського зразка. Їх основу становлять давньоісторичні буддійська етика і конфуціанство. У країнах з цією моделлю демократії, однак, існує досить помітне соціальне розшарування, високий рівень злочинності тощо;

- моделі демократії країн арабського Сходу. Зазвичай у таких країнах помітним є зосередження влади і власності в руках династій, а самі собою громадські, демократичні інститути більш-менш помітної ролі не відіграють. Значущим є авторитет мусульманської релігії. Хоча загальний рівень життя людей тут досить високий, однак соціальне розшарування також помітне;

- модель демократії африканських країн. У таких країнах домінує економіка феодално-воєнного типу, аграрно-сировинна. Поляризація між багатими і бідними тут надто велика і виразна. Таку “демократію” іноді ще називають кланово-племінною;

- моделі демократії латиноамериканських країн. У цих країнах економіка переважно сільськогосподарського характеру, високим є рівень соціального розшарування, процвітає криміналітет, а форми державного правління головним чином — диктаторські;

- демократія США. Оскільки її часто подають і цитують, як “зразкову”, то у світі багато країн намагаються, або ж хоча б стверджують, що вони таку демократію наслідують. Тут функціонує “класична” ринкова економіка, досить помітною є роль і значення в економічному і політичному житті держави. Самі американці надто пишуться своєю демократією і багато з них справді вірять у те, що інші країни неодмінно мають обирати її, як зразок для свого розвитку;
- Канадська модель демократії. Хоча багато в чому, починаючи з класичної моделі ринкової економіки, і подібна на

американську демократію, однак, дещо відмінна від неї. Дається ознаки досить високий рівень безробіття, наявність достатньо гострих міжнаціональних проблем (Квебек). Помітними є імміграційні та міграційні (до США) питання;

- моделі демократій європейських країн. Таких моделей існує кілька, бо різні країни цього регіону в багатьох аспектах є досить неподібними. Тому вирізняють моделі: соціал-демократичні (особливо країни скандинавського регіону); соціально-ринкові моделі країн старого світу (Італія, Франція, Німеччина та ін.); реформаційні моделі демократії (Румунія, Болгарія, Югославія та ін.).